

*Meztelen nyakamat földhöz cövekelték
Tátra fenyőivel,
két jó karom, Nyugat s Kelet ringatója,
átszegezve ivel*

*dübürgő rögökön, lábaimat saját
hazám fúrta át...
Szemem homályosúl, lassan feketébe
olvad a világgal.*

*Elcsitul a föld és egyre lejjebb süllyed,
— vagy én emelkedem?
Az áldott könnyűség pihéi rezegnek
vérző tenyeremen,*

*elpihenek szépen, mint anyám szívében
a fakó remények,
hadd csúfolja, vigan, megfeszült testemet:
önárnyát a lélek,*

*a lélek, mely most is örök-rendületlen
dalra nyitja ajkát,
makacsul idézve egyre haloványabb
csillagod, Szabadság!*

A B Á N S Á G I M A G Y A R S Á G

Irta: SZABÓ ÁRPÁD

A mai Bánáság a Maros, a Déli Kárpátok, a Duna és az Országhatár között, 18.547 négyzetkilométeren három megyét: Temes-Torontált, Krassó és Szörényt öleli határai közé. A táj nyugati lapáját tevő Temes-Torontál folytatása a Jugoszláviához szakadt Tisza-síkságnak. Itt a Maros, a Bega és a Temes völgyei a legfontosabb települési góccok és ezeken a területeken a legsűrűbb a sváb nemzetiségű elem. A megye délnyugati oldalán 36 sváb község fekszik egy tagban s ide sorakoznak a szomszédos Aradmegye német községei is, együttesen így a bánási sváb medencétéve. A déli részen, a krassó-szörényi és bács-torontáli (Jugoszlávia) szerb helységekkel összefüggően, a szerb nyelvterület húzódik, míg a két medence között 103 román község, összeköttetésben a krassói és szörényi, valamint az aradi hasonló színű településekkel.

Tiszta magyar településekről (Végvár, Ötvösd, Majláthfalva, Ótelek, stb.) pár község kivételével alig beszélhetünk. A táj 59 nyelvsziget. A magyar elem főként ezeken a szigeteken él. Néhol 3-4 falu magyar lakossága, sokszor azonban csak egyetlen község magyar kisebbsége, teszi ezeket a szigeteket. Ezek a magyar szórványok. De nagyrésziük még csak nem is falusi szórvány, hanem pusztai cselédség és tanyai béres. Ezeken kívül kell számítani az aránylag nagyobb magyar tömbök szomszédságában fekvő külvárosok magyar lakosságát, bár ezeknek a tömböknek a

városi magyar polgársága nem szívesen azonosítja magát még nemzetiségileg sem a vele ellentétes gazdasági érdekeltségű szegénységgel. Kulturális, gazdasági megszervezéséről esetleg beszél, de legszívesebben elhanyagolja vagy saját talmi-kulturájának szalonjává formálja át ezeket a szervezeteket, ahová az alsó rétegek legföljebb, mint megtúrt hallgatóság látogathatnak el.

Dél felé változik a táj képe. Itt szelid dombok rejtegetik az elég sűrű lakosságú településeket, hogy azután a Dunatáj sziklái között, — kivéve pár szerb települést, — mondhatni lakatlanná ridegüljön a hegyvidék. Innen keletre a szörénymegyei hegyek között újabb településekkel találkozunk, a Temesvár-Bukarest vasutvonal két oldalán észak felé huzódva, majd Lugoson felül sűrű népességű vidékké ágazva szét. A lakosság nagyrésze itt is román nemzetiségű, de elég gyakori a magyar és sváb elem közbeiktatódása is.

Krassó-Szörény nyelvterületi megosztódása szoros kapcsolatban a hunyadi, aradi és temestorontáli román településekkel, 310 román községet alkot. A délvidéki szerb települések, valamint a magyar, német és más nyelvű helységek, mindmegannyi szigetképződmények.

Ezek a fő települési vonalak jelzik a mindenkori népmozgalmak utjait is. A síkságon a magyar és szerb elem gyenge áramlása igyekezett fölfelé utat törni a betelepített svábokon keresztül, a bánási vizek partjain, míg a hegyek közül, a Hunyadból és Olténiából özönlő román nemzetiségű elem a síkság felé küldte sűrű rajait. A különböző fajtájú népek itt mindig a legnagyobb békességben éltek egymás mellett az egyforma nyomoruságban! „Nép“ voltak, amelynek érdekei nem haladhattak egymással ellentétes irányban.

Ugyanezek az utak jelzik a történelem és az egymással ellentétes terjeszkedési politikák utjait is.

Itt, a történelmi, régi Bánáság Duna-Tisza-Maros ölelte síkságán ütköztek meg a délről jövő szláv, a keleti török és a nyugati osztrák-magyar, jobban mondva nyugati feudalizmus hódító szándékai. A Bánáság „végvára“ volt a szembenálló hódító erőknél, ahol kölcsönösen állásokat építettek s az erőviszonyok változásai folytán hol az egyik, hol a másik fél részére szolgált kiinduló pontul. Az állandó portyázások következtében elnéptelenedett vidékekre a végül gyökeret vert török uralom alatt északról és délkeletről románok, délről pedig szerb-bulgár nemzetiségek menekültek az otthoni feudalizmus nyomása alól. A törökuralom megdöntése után, az újra föllendülő gazdasági élet munkaerőpótlás igénylésére a Habsburg-impérium politikai bázis-építési szándéka 1700 körül megkezdte a sváb elem betelepítését. Ugyanílyen céllal szervezte erős lánccá az osztrák politika a szerb és román gránic lakosságát a magyar függetlenségi politika törekvéseinek és az ezekkel rokonszenvező bánási svábság ellensúlyozására. A kiegyezés utáni magyar főnhatóság rövid ideje alatt viszont magyar telepes falvak létesülnek, a román nemzetiségi határ kiépítése és erősítése idején pedig (1925-ben) 1541 román család (11.172 lélek) települ Bánát új határára, Erdélyből és a szerb Bánátból.

A Bánáság mai vegyes nemzetiségi képének a kialakulásában így a természeti gazdaság vonzásán kívül (jó termőföld, bányák) a politika is nagy szerepet játszott s hasonló szándékok bolygatják meg ma is a bánási, egymás mellé rendelt nemzetiségek népi természetéből és érdekkö-

zösségéből fakadó nyugalmát, amikor faji ellentéteket igyekeznek szítani a sokszínű népcsoport között, hogy különböző hatalmi érdekek szolgálatába állítsák őket.

A Bánás mai, 939.437 főt kitevő lakossága nemzetiségileg a legbonyolultabb. A lakosság nagy többsége (510.825), román, német: 223.130, magyar: 97.803, szerb: 40.500, cigány: 17.910, zsidó 11.256, bulgár: 10.012, orosz, ruthén, cseh és más nemzetiségű: 28.001.

Ilyen nemzetiségi összetétel esetén nem lehet külön és elszigetelten tárgyalni a bánási magyarságot, mintahogy nem lehetne beszélni *külön* a más fajtájú nemzetiségekről sem. A különböző nemzetiségi elemek u. i. nem alkotnak kialakult nyelvhatárokkal elzárt nyelvtömböket. Ezek a határok ma is állandóan ingadoznak s ahol ma még a magyar elem képviseli a többséget, pár év múlva lehet, hogy a román vagy a sváb elem jut előnyhöz, vagy fordítva. Legföljebb a társadalmi tagozódás alapján lehetne konkrét vonalakat húzni a népesség rétegei között. Ez a módszer viszont azt bizonyítaná, hogy minden olyan szándék, amely az egyik nemzetiségnek faji felsőbbrendűségi vagy nemzeti-kiegészítődési vagy kizárólagossági, avagy más milyen szólamok alapján ígér jobb életlehetőséget, csak saját urai érdekeit szolgálja, vagy pedig azon keresztül egy *kivülről* jövő terjeszkedési törekvés útjait egyengeti.

Társadalmi elhelyezkedés szempontjából a Bánás lakosságának több, mint kétharmad része (772.118 lélek) falusi és csak 167.319 lélek él városokban. Am — különösen a háború után erősen iparosodásnak indult Bánásban — ez a megoszlás egyáltalán nem jelenti két (parasztság és értelmiségi, tisztviselő polgárság) esetleg csak három (az előbbi kettő plusz a vagyonos polgárság), rétegre való tagozódását. Ott, ahol az erdőségek sűrű lakosságú vidékekké elevenednek (Margina, Resița, stb.) a lakosság nagy része az állattenyésztésen és földművelésen kívül, főként erdőléssel foglalkozik. (Az erdőiparban foglalkoztatottak száma 15.383.) Ugyancsak itt a hegyvidéken (Domán, Resica, Nadrág, stb.) a bányaipar is felszív 13.235 embert, míg a városokban s vidéken is az iparilag fejlettebb községekben a fémipar (40.713), építőipar (15.740), textilipar (32.410), élelmiszeripar (15.664), vegyipar (5.598) és más ipari ágak (1.648) foglalkoztatják a földművelés lehetőségeiből kiszorult elemeket. A kereskedő rétegen (30.816) kívül, amely nem kimondottan, de nagyrészt szintén a városi középheyezésű polgársághoz tartozik, 40.088 a tisztviselők száma, míg a szabadfoglalkozású középrétegbelié 87.148.

Ilyen társadalmi megoszlás mellett a földműves parasztság (615.145 lélek) még mindig az összlakosság többsége s ilyen formán megőrzi a Bánás mezőgazdálkodó táj-jellegét.

Ez utóbbi réteg mindössze 832.925 ha. földterülettel rendelkezik, vagyis az egész művelhető föld arányos elosztása esetén egy lakosra csak 1.35 ha. föld jutna. Ezzel szemben a Bánás területén, az állandó változásban levő birtokviszonyok egy új paraszt társadalmi réteg, az arany-parasztság (zsirós parasztság) kialakulását sejtetik. 1934-ben a temes-torontáli, vármegyei agronom iroda kimutatása szerint a földreform utáni birtokviszony a következőképpen alakult: A földbirtokreform idején 201 községben 110.893 hold földet sajátítottak ki, amelyből 73.491 (66.77%) holdat 23.439 román nemzetiségű, 16.134 (14.55%) holdat 7.568 német, 10.185 (9.13%) holdat 3.589 magyar, 7.922 (7.14%) holdat 3.496

szerb és 3.160 (3.11%) holdat más nemzetiségű igénylők között osztottak fel. Ezzel szemben 1929-től 1934-ig 3.835 román, 995 német, 840 magyar (2.205 hold), 880 szerb és 148 más nemzetiségű adott el a kisajátítás alkalmával juttatott földbirtokból is az eladásra került mennyiség nagy részét, már addig is jókora földtulajdonnal rendelkező gazdák vásárolták fel. A magyar parasztság ezen a birtokcserén 955 hold földtulajdont veszített. Ez a veszteség annál lényegesebbnek tűnik, ha számításba vesszük azt a veszteséget is, mely a magyar telepesfalvak lakosságát a kisajátítás alkalmával érte. A földreform u. i. a telepesgazdák eredeti 25-35 hold terjedelmű telepes földjét 4-5 holdra maximálta, az elvett részt pedig a nagybirtokokból kihalított földmennyiséggel együtt kiosztotta.

A bánási magyarság gazdasági gyengülésének az okaira kellőképpen világít gazdasági szervezettsége, állapota. Ebből a szempontból, az utolsó évekig, a Bánáság magyar gazdatársadalma teljesen elhanyagolt. Olyan szervek közül, amelyek a falusi gazdatársadalom érdekeinek a támogatására hivatottak, az 1937. évi kimutatás szerint: az E. G. E. bánási fiókján kívül, a Gazdasági és Hitelszövetkezetek Szövetsége és a Hangya Szövetkezet fiókja működtek a Bánáságban. Ezek közül 44 községben hitelszövetkezet, 7 községben a hitelszövetkezet mellett fogyasztási szövetkezet és 6 községben ezek mellett gazdakör is működött. Viszont a hitelszövetkezetek közül 4 olyan községben működött, amelynek nincs magyar lakossága, 14 pedig ott, ahol a magyar lakosság lélekszáma nem haladja meg a százat. Ugy a szövetkezetek, mint a gazdakörök végzetesen elhanyagolták a szórványlakó magyarság gazdasági támogatását, ami annál is súlyosabb következményeket rejt, mert ez a szétszóródott lakosság teszi a magyarság felszívódásnak leginkább érintett részét. Az egyesületek, szövetkezetek és gazdakörök, ha megalakultak is az utolsó évek folyamán, nem tudtak olyan szervesen hatni a gazdaközönség életére, hogy annak teljes egészét magukba ölelhették volna.

Ugyanez a helyzet a művelődési szervezettség terén is. Ebben a vonatkozásban az iskolákon kívül a Bánási Közművelődési Egyesület és a Katholikus Népszövetség lennének hivatottak a magyar lakosság kulturális igényének istápolására. Mégis az 52 magyarlakta bánási községből 27-ben semmiféle magyar kulturális intézmény nincs. Az iskolák közül is, az 1921-22 tanévben működött 47 magyar tannyelvű elemi iskola közül 25-ben megszűnt a magyar tanítás s így csak 22 működik. És ezek körül is éppen most indult meg a német katolikusok részéről a faj-mítosz nemzetiszociálista kizárólagossági elve alapján, az újabb hajsza, mely a katolikus iskolákból ki készül zárni a magyar nyelv tanítását. Erre a kívülről sugalt és minden bizonnyal idegen érdekeket szolgáló mozgolódásra, amely láthatóan 1935-ben kezdődött, még visszatérünk.

Társadalmi tagozódás szempontjából jellemző a bánási magyarságra a közép-vezető rétegek legyengülése és a falusi magyarság városokba áramlása. A ritkuló középosztály mellett mindinkább veszt tömegéből a falusi-birtokos gazdatársadalom és növekedik a falusi zsellér-cseledet és a városi-kültelki proletár magyarság száma. Ez utóbbi két réteg az, amelynek vezetőköreink éppen azt a nemzetköziséget vetik szemére, amit pedig épp a nemzetiségek közötti mesterséges ellentétek kiküszöbölése érdekében tovább fejleszteniök kellene. Ez a magatartás a rétegek gazdasági helyzetén túl, az együtt élő nemzetiségek közötti sorsközösség

őszinte felismeréséből fakad, amit kulturális és gazdasági neveléssel kellene erősíteni, hogy átfogó nemzeti öntudattá és társadalomformáló erővé izmosodhasson.

A századelejéig kialakult nagybirtok fölhasználása után új társadalmi folyamat indult meg a bánási magyarság soraiban. Az addigi nagybirtok magyar cselédsége, hasonlóan a szegényebb községekből menekülő magyarsághoz, a tehetősebb sváb gazdákhöz szegődött el, mint béres vagy a háború után fellendülő bánási gyáripárban keresett elhelyezkedést. Azonban a falusi cselédszolgálatban való elhelyezkedésnél a magyar szegénység hamarosan versenytársra talált a Beszarábiából hozott sváb szegénységben. Az 1932 után az itteni németiség között is eldivatozott nemzetiszocializmusnak sikerült keresztül vinnie, hogy egyes sváb falvakban valósággal parancsolat számba ment a beszarábiai svábok alkalmazása. Hirtelen felvirágozott az emberkereskedelem s „vagon számra szállították“ a szegény, munka és megélhetés után sóvárgó Dnyeszter melléki sváb „fajtestvéreket“ a Bánáság rónáira. Ebben a fajmithosz által földidézett versenyben a magyarság azzal tudott valamennyire is az esély reményével indulni, hogy munkabírása kipróbáltabb, szakmabeli jártassága pedig a táj követelményeinek nagyobb ismeretét őrizte. Így történt, hogy még mindig találhatunk olyan sváb gazdát, aki szívesebben alkalmaz magyar cselédet béresnek.

Ezek a béresek főleg a katonakötelezettségen inneni fiatalságból toborzódnak. Öreg-bérest nem szívesen alkalmaznak a gazdaságban, mert annak már nagyobb a díjazása. Így a katonáskodás után a szegénység részére csak a „puszta“ az elhelyezkedési terep. Ha pedig tanyás-bérességet sem sikerül szereznie, az ipari nagyközségekbe vagy a városok napszámok-kültelkeibe kényszerülnek a mezei munkából kiszorultak. Temesváron kívül, ahol a vidékről beözönlött szegénymagyarság már egész nyomor-külnegyedeket alkotott, Zsombolya, Lugos, Delta, Nagyszentmiklós, stb. mutatják a gazdasági elesettség indította új népmozgalom eredményeit.

Ennek a Bánáság pusztáiról a városok és más ipari gócek felé áramló magyarságnak a számát a pár év óta nagyobb arányokat öltő székely bevándorlás is szaporítja. Az erdélyi faipar válsága, a közbirtokosságok fokozatos kisajátítása, a föld jövedelmével fordított arányban álló adómenyiség, a gazdasági élet fölsegítéséhez szükséges hitel lehetőségek hiánya mindinkább kivándoroltatja eredeti telephelyeiről a székelységet. S mert az idegen országokba és a tengerentúlra való kivándorlás lehetősége megszűnt, ezek a tömegek a Regát vagy a Bánáság felé tájékozódnak. A két oldalról jövő népmozgalom eredménye pl. Temesvárt elég érezhetően mutatkozik a statisztikai adatokban. Míg a bánási falvak magyarsága az 1910-ben feltüntetett 55.414 lélekről 1930-ig 48.393 lélekre zsugorodott, addig Temesvár magyar lakosságának száma emelkedik. 1932-ben 23.709, 1935-ben 25.236, 1938-ban pedig 26.706 magyar nemzetiségű lakost tartottak nyilván. Ez a rohamos szaporodás elég kifejezően utal a falusi magyarság számbeli csökkenésének okaira, s hűen leméri a székely elem bevándorlásának arányait is.

A bánási magyarság nem alkot nagyobb méretű, egységes nemzeti tömböket, hanem elzárt nyelvi szigetekben, esetleg más nyelvű községekben kisebbségként él. Ennek a szétforgácsolódott szórványmagyarságnak

az elvándorlásokon kívül a nyelvhatárok ingadozása is apasztja a számát. Ságón pl. a sváb elem erősödése mellett az 1910-ben kimutatott 322 magyarral szemben ma csak 262 a magyarnyelvű lakos száma. Jebelen az 1910-es 680 magyarból mára csak 500 maradt. És így tovább. Olyan község is akad, hol a néhány évtizeddel ezelőtti magyar lakosság teljesen elnémetesedett s hajdani kutyabőrös családok leszármazottjai, magyar családi neveik ellenére, szót sem tudnak már magyarul. Az elnémetesedés leginkább a kispolgárság és a falusi értelmiség körében hódít. Itt u. i. *érdekházasságok* útján lopják be a sváb elemet a családba, ami azután minden esetben az egész család elnémetesedéséhez vezet.

Annak, hogy a magyarság, különösen a szórványlakó vagy nyelvszigeteken körülzárt magyarság száma egyre csökken, a gazdasági helyzetén kívül, kulturális elhanyagoltsága is az oka. Nem szólva a városi magyar munkásság szervezeti életére hajló vágyakozásáról, a szórványok dolgozó magyar rétege is sokszor mutatják szép példáját a társadalmi összefogásnak. (Sportolnak, műkedvelő csoportokat alakítanak, stb.) Ezzel szemben sok az olyan község, ahová a magyar iskola hiánya mellett, még a választási hadjáratok magyar kortesei sem jutottak el. Most a kormányzat intézkedése következtében új lehetőség kínálkozik ennek a „végeken” élő magyarságnak szervezetekbe való tömörítésére. Ez a megszerződés a magyarság szempontjából életbevágóan fontos. Itt, a különböző nemzetiségek közé s a különböző politikai törekvések ütköző pontjába szorított magyarság a gazdasági megszervezésen kívül olyan kulturális nevelést is igényel, amely alkalmassá tegye az itt lakó nemzetiségek közötti mesterséges érdekellentétek elsimitására s egy szélesebb értelmezésű nemzeti szabadság elnyerésére. Ez pedig csak a környező nemzetiségekkel, különösen a tulsúlyban levő románsággal való legszorosabb együttműködés és egyetértés eredményeként érhető el. Minden olyan szándék, vagy hitegetés, amely ezt a megszerződést a divatos nemzetkiegészítődés szlamainak alapján akarja megvalósítani s elhallgatni igyekszik az alsó rétegeket nemzetiségükön keresztül ért kulturális vagy gazdasági sérelmeit, hogy állandó elégedetlenségben tartva, kalandos érdekeihez annál biztonságban felhasználhassa őket, vagy aki a magyarság dolgozó rétegeit ki akarja zárni a saját képviselőitől, kizárólag osztályérdekek hatalmi céljait szolgálja.

A Bánágban, mint a történelmi múlt más szakaszaiban, ma is különböző célok viaskodnak. Az itteni országos német népközösség ujabban a Bánágban összpontosítja minden országos megmozdulását. Ezzel is kihangsúlyozni igyekszik a „sváb Bánát” fontosságát a mai német hódító politika terjeszkedési tervei szempontjából. De ezt a célt szolgálja a bánági német katolikusoknak az egyházba és az iskolába bevezetni szándékolt faji kizárólagossági elmélete is. Ez a törekvés elsősorban a magyarságot érinti, mert ilyen formán kiszorulna az általa is támogatott felekezeti iskolákból. Ez az ellentét egyes helyeken a kölcsönös bojkott mozgalmakig fajult a magyarság és felizgatott svábság között. Ez a magyarság ellenes mozgalom még 1935-ben kezdődött. Ekkor a magyarság nagyjából a következő — a német püspökség részéről jövő — megszorításokat sérelmezte: A magyar elem kiszorítása a temesvári papnöveldekből, — a szórványokra nem küldtek vándor papokat, — a magyar ifjusági egyesületeket nem részesítették egyenlő anyagi támogatásban a németekkel, stb. Ma pe-

dig a magyar felekezeti iskolák egyházi támogatásának a megvonásán kívül, az egyház német és magyar részre való szakításával a magyarokat templomaiktól akarják megfosztani. Ezért fontos a bánsági magyarság részére a közhatalom által biztosított, egyetemes gazdasági és kulturális megszerveződés.

H A T Á R Á L L O M Á S

Irta: GÁRDONYI ISTVÁN

A külföldi vendég vonata, melyre itt, a határállomáson várok, csak két óra múlva érkezik. „Csak két óra múlva?“ — ismétlem gépiesen. „Csak két óra múlva“ — mondja a tisztviselő egykedvűen, s megfordul és faképnél hagy.

Most itt állok és az eszmélés, másodpercnél is rövidebb villámlobbanásnyi fényénél tudatosossá válik bennem a valóság: határállomáson vagyok. Az a lelki készültség, az a pszichikai ugrásra-kész állapot, melyben millió és millió embertársammal együtt immár évek óta élek, most — úgy érzem — két órára a neki megfelelő, helyes életformába került. Határállomáson vagyok: éber világok és felvigyázó emberek között. A küszöbön állok, a végső döntés utáni pillanat nyugalmával, úgy mint akik indulnak vagy éppen megérkeznek valahová. Érzem: óvatos emberek, szigorú előírások és megfellebbezhetetlen bizonyosság közepette élek most, száz lépésnyire az országok határán elhúzódo keskeny senkiföldje-sávtól, úgy mint a kor emberéhez illik. Regénytéma — gondolom, bölintok és megnyugodva helyet foglalok a resti asztalánál.

Körülnézek és most két órán keresztül minden filmatelier-szerű. Mindenhol az asztalok körül, a pult mögött, a sötét mellett, kint a peronon és itt bent: mintha egy éppen most készülő René Clair-film alakjai készülnének a jelenésükre. Arra gondolok: ha a művész végső feladata a kifejezés, akkor az élet itt remekel. A keret, a határállomás, a cselekmény számára a legszerencsésebb. Minden olyan egyszerű, érthető és világos itten, hogy a film meséjét szinte el tudnám mondani. A napokról szól, melyekben élünk, közöm van hozzá, izgat — érzem az egész fonák tragédiát, belül vizsgálom, cigarettára gyujtok és feketét rendelek.

Ime, ott az a csendőrőrmester. Pocakos, hájas alak. Kopaszodó fej, borvirágos orr. Bizonyára két gyermek apja, a fiu idén végez, pályát kell választani, a kérdés nehéz. Odahaza nyilván súlyos gondot okoz a fiu jövője. A csendőrőrmester két óra múlva tiltott határátlépés miatt egy férfit fog letartóztatni. A férfi most még reménykedik a határállomás felé robogó vonaton, feleségére gondol és két gyermekére. Főleg a fiára, aki éppen most veszítette el az állását, érthetetlen babonákból folyó, de vaskövetkeztességgű törvények következtében. Az idegen férfi és a csendőrőrmester találkozni fognak, a csendőr a kötelességét fogja teljesíteni, a férfi el fog bukni, mint egy modern tragédia hőse. És azután mindketten a fiaikra fognak gondolni...

Az a két férfi, akikkel egy fülkében utaztam idáig, már a vonaton felkeltette az érdeklődésemet. Hármunkon kívül még ketten ültek a fülkében: egy katolikus plébános és egy református lelkész, akít Bocskay-szabású